

Asia: VN/14603/2019-OM-2

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa sekä vankeuslain ja eräiden muiden seuraamusten täytäntöönpanosta annettujen lakien muuttamisesta

Klikkaa ja lisää väliotsikko

Lausunnonantajan yleiset kommentit esityksestä ja sen tavoitteista

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa sekä vankeuslain ja eräiden muiden seuraamusten täytäntöönpanosta annettujen lakien muuttamisesta selkeyttää ja yhdenmukaistaa tällä hetkellä olevaa hajanaista sääntelyä. Lisäksi säännösmuutokset parantavat vankien ja yhdyskuntaseuraamuksiin tuomittujen oikeusturvaa ja yhdenvertaisuutta. Kokonaisuutena arvioidun hallituksen esitystä on pidettävä hyvänä.

Lausunnonantajan kommentit keskeisistä ehdotuksista ja säännösehdoista

1. laki henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa

Rangaistusten täytäntöönpanossa ja tutkintavankeuden toimeenpanossa käsitellään arkaluontoisia tietoja, joten on pidettävä hyvänä, että henkilötietojen käsittelyä koskevia säännöksiä ehdotetaan täsmennettäväksi. Pääosa tiedoista tulisi esityksen mukaan olemaan yhdessä rekisterissä. Tämä on omiaan tuomaan selkeyttä sekä poistamaan epäselvyyksiä tietojen tallentamisessa ja rekisteritietojen käsittelyoikeuksissa.

Esityksessä on hyvää myös sääntely vankilassa asioimassa käyvien tapaajien, vankiin yhteyttä pitävien henkilöiden ja ulkopuolisten henkilötietojen tallentamisesta ja käsittelystä. Koska nykyisin asioijia koskevien henkilötietojen käsittely on toteutettu yleisen tietosuojalainsäädännön perusteella, uusi sääntely toisi selkeyden asiaan. Tapaajien ja asioijien henkilötietoihin voi myös liittyä arkaluonteisia tietoja tai erityisiä huomioita, joten tietosuojasetuksen ja tietosuojalain säännökset eivät yksinään ole riittävän yksityiskohtaiset turvaamaan tapaajien ja asioijien henkilötietojen asianmukaista käsittelyä. Lisäksi Rikosseuraamuslaitoksen on syytä tietää vankilassa kävijät ja käyntien syyt.

Esityksen 15 §:ään lisättyä kohtaa 4 (Oikeusrekisterikeskuksen sakkorekisteristä tieto henkilölle tuomitusta, täytäntöön panematta olevasta sakkorangaistuksesta rangaistusajan suunnitelman laatimista varten) on pidettävä hyvänä, sillä se parantaisi täytäntöönpanon kohteen oikeusturvaa

siten, että jo rangaistusajan suunnittelussa olisi mahdollisuus ottaa huomioon muuntouhkaiset sakot ja muuntorangaistuksen suorittaminen.

Nykyisin voimassa olevaa sääntelyä Rikosseuraamuslaitoksen oikeudesta saada tietoja muilta viranomaisilta ja tiedonantovelvollisilta on pidetty asianmukaisena, mutta siitä on puuttunut tiedonsaantioikeus seuraamuksen suorittajan käyttämistä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista. On pidettävä hyvänä, että hallituksen esityksessä tätä on täsmennetty. Myös esityksen mukainen tietojen säilyttämisajkojen tarkistaminen on perusteltua.

2. hallintolain soveltaminen

Esitys on perusteltu ja säännös hallintolain ja soveltamisesta myös rangaistuksen täytäntöönpanoon siltä osin kuin täytäntöönpanolaeissa ei ole toisin säädetty tarpeellinen ja oikeustilaa selventävä. Kaikessa hallintotuominnassa on syytä tavoitella mahdollisimman pitkälle yhtenäistä sääntelyä. Rangaistusten täytäntöönpano on osa rikosprosessia, mutta täytäntöönpanossa tehdään lukuisia hallintopäätöksiä. Näihin päätöksiin on luontevaa soveltaa hallintolakia.

3. yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanon aloittaminen

Esitykset ovat perusteltuja ja täytäntöönpanon sujuvuutta edistäviä. Myös täytäntöönpanon jäykästä enimmäisajasta luopuminen on hyvin perusteltu. Jatkoaikaa koskevat asiat ovat tarpeettomasti työllistäneet myös tuomioistuimia ja syyttäjiä.

4. sakon maksaminen vankilassa

Kannatamme esitystä. Esitys selkiyttää sääntelyä ja sakotetulle jää edelleen riittävä mahdollisuus maksaa sakkonsa. Muutosesitys ei sanottavasti vaikuttane siihen, missä määrin sakkoja maksetaan vankilassa.

5. rangaistusajan suunnittelu

Esitys on perusteltu ja lisää joustavuutta. Rangaistusajan suunnitelman tulee elää täytäntöönpanon aikana, tuomitun olosuhteiden mukaan. Jos säännökset eivät vastaa käytäntöä (kuten esityksessä on 2.7.2. kohdassa todettu), on harkittava, muutetaanko käytäntöä vai lakia. Tässä tapauksessa vaikuttaa perustellulta lain muuttaminen niin, että laki sallii tarkoituksenmukaisten käytäntöjen noudattamisen. On kestävätilanne, jos toistuvasti todetaan käytännön etäännyneen lain sanamuodosta, etenkin yksilön oikeuksiin raskaasti puuttuvassa rangaistuksen täytäntöönpanossa.

6. kurinpito ja velvollisuuksien rikkominen

Pidämme esitettyjä muutoksia perusteltuina. Menettelysäännökset vastaavat esitettyssä muodossaan sekä asian perusteellisen selvittämisen että vangin oikeusturvan tarpeisiin. Kurinpitoasiat ovat erilaisia. Useimmiten näyttö lienee selvä, toisinaan on poikkeavat näkemykset tosiseikoista. Asian selvittämiseksi asetettavat vaatimukset ja esimerkiksi avustajan käytön tarve ovat hyvin tapauskohtaisia. Joustava sääntely mahdollistaa tarkoituksenmukaisimman menettelyn käytön kussakin tilanteessa. Kurinpitoseuraamuksista esitetty sääntely (VankL 15:4) on hyvin muotoiltu ja myös huomautuksen määrittely seuraamuksena perusteltua. Säännösten yhtenäistäminen eri rangaistusmuodoissa on kannatettava pyrkimys. Eräiden säännösten nostaminen (esimerkiksi VankL

4:6) on laillisuusperiaatteen näkökulmasta hyvä ehdotus. Myös täytäntöönpanon keskeinen oikeuksiin ja velvollisuuksiin vaikuttava sääntely on syytä olla laintasoista.

7. päihteettömyyden valvonta

Esitys on perusteltu ja oikeustilaa selventävä. On perusteltua laajentaa myös mahdollisuutta verikokeen ottamiseen. Esityksessä on löydetty hyvä tasapaino turvallisen täytäntöönpanon ja vangin perusoikeuksien välillä. Tässäkin on hyvä tavoite yhtenäistää sääntelyä eri rangaistusmuodoissa. Erilainen sääntely on perusteltua vain, jos jonkin rangaistusmuodon erityispiirteet antavat aiheutta erilaiseen sääntelyyn.

8. voimakeinojen käyttö

Pidämme esitettyä sääntelyä erittäin perusteltuna. On hyvä, että voimakeinojen käytöstä, varautumisesta voimakeinojen käyttöön, voimankäyttövälineistä välineistä sekä voimankäytön ja hätävarjelun suhteesta säädetään täsmällisesti. Voimankäyttövälineistä on tarkoitus säätää VN:n asetuksella, mikä on perusteltua. Sääntelyn on syytä vastata poliisilain sääntelyä, koska voimankäyttötilanteet ovat aika lailla toisiaan vastaavia. Voimankäytön ja hätävarjelun suhde jää tulevan oikeuskäytännön varaan, eikä niiden suhde ole poliisitoimessakaan sääntelystä huolimatta vielä aivan selkeä. Virkavastuu hätävarjelussa viittaa lähinnä siihen, että voimankäyttöön oikeutetun virkamiehen voi olettaa hallitsevan voiman käyttöä keskimääräihmistä paremmin ja sen vuoksi voimankäyttöä myös hätävarjelussa arvioidaan eräin osin keskimääräistä ankarammin. Voimankäyttöä on arvioitu lukuisissa KKO:n ennakkopäätöksissä (viimeksi 2020:13 ja KKO 2020:29), eikä ennakkopäätöksistä ole hahmotettavissa kovin tarkkaa kuvaa erityisesti siitä, milloin voimakeinojen käyttö on ollut liiallista, erityisesti välineen käyttö. Voimankäyttöä vaativien tilanteiden määrittely on helpommin tehtävissä, välinevalinnan ja voimankäytön laadun arviointi vaikeampaa. Voimankäyttökeinojen keskinäisestä järjestyksestä esitetty sääntely vastaa poliisitoimen sääntelyä. Lakiesityksen perusteluista saa hyvää johtoa siihen, millä edellytyksillä raskaimman voimakeinon, ampuma-aseen käyttö olisi sallittua voimankäyttöä. Voimankäyttö on herkkä alue ja vaatii henkilöstön jatkuvaa kouluttautumista ja varautumista erilaisiin voimankäyttöä vaativiin tilanteisiin.

9. valvotun koevapauden edellytysten selvittäminen

Pidämme esitystä perusteltuna, myös päihteettömyyden selvittäminen etukäteen on esitetyllä tavalla perusteltua.

10. päätösvalta

Esitys selkeyttää päätösvallan käyttöä ja yhtenäistää päätösvallan sääntelyä eri rangaistuslajien täytäntöönpanossa. Pidämme esitystä perusteltuna.

11. muutoksenhaku

Muutoksenhakukiellot ovat perusteltuja esitetyssä muodossaan, myös esitetyt muutoksenhakuoikeuden laajennukset. Sääntely on (jos laki säädetään esitetyssä muodossaan) yhdenmukaista sekä vankeuslaissa että yhdyskuntaseuraamuslaissa. Lähtökohtana on oltava, että kaikista oikeuksiin tai velvollisuuksiin vaikuttavista päätöksistä on muutoksenhakuoikeus. Kielloista on säädettävä täsmällisesti ja rajausten tulee olla perusteltuja. Esitysluonnos täyttää nämä kriteerit, koska muutoksenhakuoikeus laajenee. Rangaistusajan suunnitelmaan liittyvät muutoksenhakukiellot

ovat perusteltuja siksikin, että suunnitelman toimeenpanoon liittyvistä erillisistä päätöksistä on oikeus hakea muutosta.

12. muut muutosehdotukset

Näistä ei ole lausuttavaa, perusteltuja kaikki. On hyvä, että määräaikojen laskemisesta säädetään yhdyskuntarangaistusten täytäntöönpanossa vankeuslaki vastaavasti.

Lausunnonantajan kommentit esityksen perustuslainmukaisuudesta

Jokaisen yksityiselämä on suojattu perustuslain 10 §:ssä ja siksi lainsäätäjän tulee turvata henkilötietojen suoja. Rangaistusten täytäntöönpanossa ja tutkintavankeuden toimeenpanossa käsitellään arkaluontoisia tietoja, joten yksityiskohtainen sääntely henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa on perusteltua. Yksityiskohtainen sääntely muun muassa rekisteriin tallennettavista tiedoista, tietojen käsittelystä ja periaatteista, tietojen luovuttamisesta ja rekisteröidyn oikeuksista parantaa rikosseuraamusasiakkaiden oikeusturvaa ja yhdenvertaisuutta.

Ehdollisen vankeuden tehosteeksi määrätyn valvonnan alkamisajankohdan yhdenmukaistaminen ei pidentäisi laissa säädettyä valvonnan kestoa, joten esitystä voidaan pitää oikeasuhtaisena ja siten perustuslain kannalta hyväksyttävänä.

Täytäntöönpanoa koskevien menettelysäännösten ja muutoksenhakusäännösten täsmentäminen selkeyttää ja täsmentää aikaisempaa sääntelyä ja edistää rikosseuraamusasiakkaiden oikeusturvaa, joten esitystä on pidettävä perustuslaissa säädettyjen oikeuksien mukaisena.

Lausunnonantajan muut kommentit

Valmistelutyö on tehty hyvän lainvalmistelun kriteerit täyttävällä tavalla.

Tolvanen Matti
Itä-Suomen yliopisto